

Vogels kijken en herkennen, deel 6

Jagers, meeuwen en sterns

› Gerald Driessens

De bijdrage over de leeftijds categorieën bij burgemeesters, die naadloos aansluit bij deze aflevering, vormde eigenlijk de aanzet tot de reeks 'Vogels kijken en herkennen'. Meeuwen zijn zeker niet de gemakkelijkste familie, maar met deze bijdrage hopen we wat duidelijkheid te scheppen in de materie. Meeuwen zijn gemakkelijk te bekijken, dus geef het zeker een kans. Ook jagers en sterns komen aan bod. Jagers zijn een hele uitdaging als het om determinatie gaat, maar de trek is op goede dagen indrukwekkend, mits goede ondersteuning kan je op zo'n moment een goede basis leggen voor de verdere opbouw van je kennis. De herkenning van sterns is gelukkig gemakkelijker, toch willen we ook hier wat meer aandacht schenken aan de leeftijdsbepaling, want die wordt al te vaak te simpel voorgesteld.

› Pontische Meeuw *Larus cachinnans* adult. 17 december 2011. Oostduinkerke (W) (Foto: Peter Adriaens)

Het gaat om de middelste vogel, de andere vier zijn Zilvermeeuwen *Larus argentatus*. Let op de houding, de witte kop, de structuur en het donkere oog. We moeten geen twee decennia terug of de Pontische Meeuw was nog onbekend in West-Europa. Nu worden jaarlijks vele tientallen vogels gezien. Vooral in de vroege winter is de witte kop een opvallend kenmerk tussen de Zilvermeeuwen met hun bruine winterkoptekening. Maar eens gekend vormt de bouw al een zeer goede aanwijzing, althans bij 'klassieke' individuen. De Maas bij Luik biedt de beste gelegenheid om de soort in verschillende leeftijden te bestuderen, bovendien in rechtstreekse vergelijking met Zilvermeeuwen en Geelpootmeeuwen *Larus michahellis*.

We buigen ons in deze aflevering over de Laridae, een groep waarin wereldwijd vier goed te onderscheiden taxa worden ondergebracht: de jagers Stercorariidae, de meeuwen Laridae, de sterns Sternidae en de scharbekken Rynchopidae. Enkel van de laatste hebben we in Europa geen vertegenwoordigers. Die komen hier bijgevolg niet ter sprake. Voor de algemene bespreking bundelen we voornamelijk de informatie uit Skuas and Jaegers (Olsen 1997), Handbook of the Birds of the World (del Hoyo 1996), Gulls (Olsen 2003) en Sterns (Olsen & Larsson 1994), aangevuld met nieuwere informatie uit publicaties. De Laridae ontstonden vrij recent uit de steltlopers Charadriiformes. De eerste restanten waarover men nog twijfelt of het van een

stormvogelachtige Procelariiformes of een meeuwachtige was, is de *Rupelornis definitus*. De resten dateren uit het Midden Oligoceen, zo'n 30 miljoen jaar geleden en ze werden gevonden in België, met name in de Rupelstreek, zoals de naam al aangeeft. De vroegste echte meeuw dateert recenter, uit het Myoceen (van 23 tot 5 miljoen jaar geleden): de *Larus elegans*. Die werd aangetroffen in Aquitanië, Zuidwest Frankrijk waar hij zeer algemeen moet zijn geweest. Van de tegenwoordig nog levende soorten dateren de vroegste restanten uit het Pleistoceen. Het gaat dan om Stormmeeuw *Larus canus* en Zilvermeeuw *Larus argentatus*, deze soorten werden toen waarschijnlijk enkel in Europa aangetroffen.

Jagers *Stercorariidae*

Skuas and Jaegers (Olsen, 1997) is nog steeds aangewezen literatuur voor de geïnteresseerde maar ook de basisteksten en afbeeldingen in de 'ANWB-Vogelgids' helpen je alvast een heel eind op weg.

Algemeen

Jagers zijn middelgrote tot grote vogels en hebben een meeuwachtig voorkomen. In België zien we jagers meestal op trek en het overgrote deel volgt de kustlijn. Uitzonderlijk maar jaarlijks worden wel enkele vogels, vooral Kleinste Jagers *Stercorarius longicaudus*, in het binnenland opgemerkt. Het zijn meestal jonge vogels die hier worden gezien en dat maakt de herkenning er niet gemakkelijker op. De eerste stap is een onderscheid maken tussen jagers en meeuwen. De vlucht van jagers is bij windrig weer zeer pijlstormvogelachtig met lage scheervluchten over het water en hogere kantelvluchten (het zogenaamde 'banking'). De vleugels worden daarbij wat 'strak neerwaarts' gehouden. De actieve vlucht is gericht en sneller dan die van meeuwen, met uitzondering van Grote Jager *Stercorarius skua*, die vaak sterker aan een grote meeuw doet denken. De lichte flash op de basis van de handpennen is een goede aanwijzing om de familie te bepalen. Maar op grotere afstand zie je steeds een vrij donkere vogel, vooral omdat ook vleugels en staart donker zijn, nooit wit als bij vele meeuwen. Door de zeer schaarse bleke tekening lijken ze zelfs donkerder dan jonge meeuwen. Bij adulte vogels is de lengte en de vorm van de verlengde staartveren zeer goed bruikbaar, maar soms ontbreken die. Buiten het broedseizoen zijn jagers in hoofdzaak viseters, een prooi die ze vaak bemachtigen door kleptoparasitisme. Dat is meteen een goed kenmerk om een jager op kilometers afstand te herkennen: ze achtervolgen andere zeevogels zoals meeuwen en sterns zo fanatiek, dat die hun prooi lossen en afgeven.

Naam onbruikbaar

Voor de soortdeterminatie van jagers gebruik je nooit de grootte, hoewel de naamgeving daartoe aanleiding kan geven. Grootte is totaal onbruikbaar, tenzij voor Grote Jager. De bouw geeft steeds zeer

▶ Middelste Jager *Stercorarius pomarinus* juveniel. 12 november 2007. Oostende (W) (Foto: Leo Janssen)

▶ Kleine Jager *Stercorarius parasiticus* juveniel. 17 oktober 2011. Brouwersdam (Nederland) (Foto: Raymond De Smet)

Een vrij moeilijk te determineren vogel: vrij slanke jager met rosbruine kleur, slanke snavel, witte vlek op handpenbases en vrij lange en puntig lijkende verlengde middelste staartpennen zijn hier bruikbare kenmerken om Kleinste en Middelste Jager uit te sluiten. De nogal sterk gebandeerde ondervleugel en onder- en bovenstaartdekveren kunnen hier een Middelste Jager doen vermoeden.

belangrijke aanwijzingen, maar voor zowel adulte als jonge vogels is het aangewezen om de eerste kennis op te doen in het bijzijn van zeer ervaren waarnemers. Het zal je dan snel opvallen dat zelfs zij het niet altijd met mekaar eens zijn over de determinatie. Geregeld worden jagers niet op naam gebracht en gaan ze te boek als MiKi, een courante benaming voor ongedetermineerde Middelste of Kleine Jagers. Vaak omdat het niet mogelijk is om de soort te bepalen; soms omwille van afstand, soms zelfs omwille van onenigheid tussen waarnemers.

Welke criteria dan?

Bij de veldterminatie - en dat geldt voor vrijwel elke familie - is het belangrijk dat je reeds tijdens de waarneming weet waarop je moet letten. Achteraf een determinatie uitvoeren aan de hand van kenmerken die je tracht te reconstrueren, is immers een erg dubieuze manier van werken.

1. Structuur

Het verschil in bouw tussen de drie gelijkende jagersoorten is vrijwel gelijk over alle leeftijden. Het is dan ook belangrijk dat je hieraan de nodige aandacht schenkt. De lichaamsverhoudingen van jagers zijn ook vaak veel eerder te zien dan heel wat verenkleedkenmerken. Het is logisch dat andere verhoudingen en (het meestal niet in te schatten) formaat leiden tot een andere vlucht. Dus tracht ook de vliegwijze te interpreteren. Beide zaken blijven bovendien onveranderd op grotere afstand.

Concentreer je hierbij vooral op de lengte van het achterlijf (excl. de verlengde staartpennen indien adult) in verhouding tot de vleugelbreedte. Ook het volume en de stroomlijning van de buik verschilt aanzienlijk. Toegegeven, dit zijn relatieve kenmerken maar er is een aanzienlijk verschil tussen de bijna valkachtige verhoudingen van een Kleinste Jager (slanke buik die versmallend toeloopt vanaf de borst, smalle vleugels en dus lang lijkend achterlijf, met snelle vleugelslagen tot gevolg) en het meer meeuwachtige silhouet (met brede vleugels, korte staart en volle, wat doorhangende buik) van een Middelste Jager. Indien de jager dichtbij passeert, of neerzit, bekijk dan ook de grootte en de kleurverdeling op de snavel.

Seawatch: een hobby apart?

Het aantal vogelkijkers dat jaarlijks naar zee trekt om te trekken bij een noordwesterstorm is vrij beperkt. Misschien maar goed, want onze kust biedt niet al te veel ruimte voor veel volk op een strategisch goede locatie. Dat was ooit anders met het Oosterstaketsel van Oostende, dat moest wijken voor de nieuwe pieren die nu in aanleg zijn.

► Een versneden petfles vormt een goedkope lensbescherming voor je telescoop (Foto: Martijn De Jonge)

Waarnemers die gaan zeetrekken of gewoon 'seawatchen', nemen best voorzorgen. Goede kledij is een eerste vereiste. Meerdere lagen die goed isoleren werken het best, daarbij hoort minstens één winddichte en één waterdichte laag. Dubbele broek, warm schoeisel en muts verhinderen snel afkoelen. Het moeilijkst warm te houden zijn de handen. Warme drank of een thermos soep zijn 'warmhouders' en een vissersstoeltje biedt je bijzonder veel comfort.

Optisch materiaal droog en proper houden geeft garantie op comfortabel waarnemen. Na manipulatie zal een petfles en een elastiek je lenzen beschermen tegen zoutwaterspray (zie foto). Met een flesje water en toiletpapier reinig je probleemloos de lenzen. Last but not least: een zwaar en stabiel statief is echt een aanrader!

2. Leeftijd

Vooraleer je zaken gaat vergelijken moet je weten welke verenkleedkenmerken volledig of deels leeftijdsgebonden zijn. De Grote Jager is de enige soort die geen donkere of lichte fase heeft, die vallen ook duidelijk buiten de moeilijkheidsgraad van de drie 'kleinere' soorten' waarop we ons hieronder toespitsen:

a. Bleke en intermediaire fasen

Het herkennen van een jager in volledig zomerkleed, dus met verlengde staartpennen, is een nogal gemakkelijke opdracht.

Jagers in hun tweede kalenderjaar lijken op afstand echter sterk op adulte vogels zonder verlengde staartpennen. Bij adulten kunnen de verlengde staartpennen echter ontbreken. Indien de afstand het toelaat, zijn de immature vogels te herkennen aan de bleke bandering op de ondervleugeldekveren. Bij adulte jagers zijn die uniform donker.

Juveniele jagers zijn donkerbruin met bruine banen over de dekveren en bleke bandering, die is het meest uitgesproken aanwezig op de stuit, de onderstaartdekveren en de ondervleugel, in het bijzonder dan op de okselveren.

b. Donkere fase

Adulten van de donkere fase zijn in sommige gevallen enkel van juvenielen te onderscheiden indien ze hun volledige verlengde staartpennen bezitten. Tenzij onder uitzonderlijke omstandigheden is de leeftijdsbepaling van een donkere fase bijgevolg niet mogelijk.

3. Soortspecifieke verenkleedkenmerken

Hoe dichterbij de vogel, hoe veiliger de determinatie. Voor adulte vogels zijn de kenmerken: de vorm en de lengte van de verlengde staartpennen, de kleur van de buik en de tekening van de borstband. Bij juveniele vogels besteed je best voldoende aandacht aan: de algemene kleurtint van het verenkleed; de kleur van de achternek; de kleur en intensiteit van bandering op de stuit, de onderstaartdekveren en de ondervleugel; de omvang van vlekken op de onderhanddekveren; de bleke tekening op de bases van de bovenzijde van de handpennen; het aantal bleke schachten op de bovenzijde van de buitenste handpennen; de precieze tekening op de hals en borst; de kleurverdeling op de snavel; en de lengte en vorm van de iets verlengde middelste staartpennen.

► Middelste Jagers *Stercorarius pomarinus*. 8 oktober 2011. Oostende (W) (Foto: Johan Buckens)
Een groepje adulte vogels w.o. één van de donkere fase en één met afgebroken staartpennen.

▶ **Kleinste Jager *Stercorarius longicaudus* juveniel. 2 september 2013. Schelderode (O)**
(Foto: Hilbran Verstraete)

Een donker individu. Let op de slanke bouw met proportioneel kleine snavel. De koudbruine kleuren, iets grijzere achternek en borst, de opvallend gestreepte onderstaartdekveren maken determinatie mogelijk. Kleine Jager toont meestal meer rosbruine kleuren (vaak duidelijk in de achternek) en heeft beige handpentopjes.

Meeuwen *Laridae*

De interesse in de herkenning en de leeftijdsbepaling van meeuwen werd in de jaren '80 op gang getrokken door Peter Grant, die met zijn *Gulls – a Guide to Identification* (1986) baanbrekend werk verzette. Recent zorgde Olsen (2003) voor een uitgebreidere verderzetting in *Gulls of Europe, Asia and North America*.

Naargelang de bron worden de meeuwen opgedeeld in 5 tot 12 genera. Enkele soorten zitten solo in een genus: Dwergmeeuw *Hydrocoloeus minutus*, Zwaluwstaartmeeuw *Creogrus furcatus*, Vorkstaartmeeuw *Xema sabini*, Ross Meeuw *Rhodostethia rosea* en Ivoormeeuw *Pagophila eburnea*. De grootste groep is die van de zogenaamde kapmeeuwen: soorten met een donkere zomerkop en een vrij klein formaat, de Reuzenzwartkopmeeuw *Larus ichthyaetus* vormt op dat laatste aspect wel een uitzondering.

De witkoppige grote meeuwen vormen de groep met de meeste recente taxonomische wijzigingen. Die veranderingen zijn een gevolg van een groeiend inzicht in de genetica maar ook in de vorderende veldstudie van meeuwen. Door de individuele en geografische variatie is de mist voor verschillende van die soorten of taxa nog niet opgetrokken. Opmerkelijk is dat er bij heel wat waarnemers weinig bereidheid is die ontwikkelingen te volgen. Zo is het feit dat de Kumliens Meeuw *Larus kumlieni* vaak hybridiseert met de Kleine Burgemeester *L. glaucooides*, een behoorlijk obstakel in de aanvaarding van de soortstatus van de eerstgenoemde. Zilvermeeuwen kruisen ook zeer frequent met Grote Burgemeesters *Larus hyperboreus*: zo bestaat de ruime meerderheid van grote meeuwen in het zuiden van IJsland uit hybriden en terugkruisingen, maar opvallend: daar heeft niemand moeite mee (del Hoyo 1996). Het determinatiegemak lijkt dus zeker een belangrijke rol te spelen in het 'soortenconcept' van de veldwaarnemer.

Eigenschappen en kenmerken

Meeuwen zijn watervogels met doorgaans witte onderdelen, een stevig lichaam en vrij lange hals en vleugels. De enige meeuwen met gevorkte staarten zijn Zwaluwstaartmeeuw, Vorkstaartmeeuw en in mindere mate Drieteenmeeuw. De Ross Meeuw is de enige soort met een duidelijk wigvormige staart al kunnen andere soorten uiteraard ook die indruk geven tijdens actieve rui. Kleinere soorten

hebben een relatief fijne snavel, de grote soorten hebben een zware snavel met vaak een uitgesproken gonyshoek. De rode gonysvlek bij de adulten van sommige soorten zet de nestjongen aan om te bedelen voor voedsel. In tegenstelling tot sterns hebben meeuwen relatief hoge tarsi en volledige zwemvliezen tussen de voorste tenen, bij sterns zijn die laatste vaak iets beperkter in omvang. Bij de meeste meeuwensoorten is het juveniel kleed bruin, ook de onderdelen. Dat geeft de nog niet vliegvlugge jonge vogels extra bescherming tegen grondpredators wanneer ze nog op de grond leven.

Na 2 tot 4 maanden start de rui naar het eerste winterkleed. Over het algemeen geldt voor de Europese meeuwen dat de kleine soorten het volwassen verenkleed bereiken in hun tweede levensjaar, middelgrote meeuwen (maar ook Dwergmeeuw) in drie jaar en grote meeuwen in vier jaar. Terwijl de kleur van snavel en poten vrij gelijkend is bij adulte meeuwen, kan die nogal variëren bij de immature vogels. Maar daarop zijn er meerdere uitzonderingen. De complexe ruistrategie wordt belicht in een aparte bijdrage, aansluitend op deze aflevering (Adriaens 2013).

Belichting

Tijdens het determinatieproces kan belichting een sterke invloed hebben op de waarnemer. De norm 'even vergelijken met de vogel ernaast' gaat zelfs niet op wanneer je de mantelkleur van een mogelijke adulte Geelpootmeeuw wil vergelijken met de Britse Kleine Mantelmeeuw of de Zilvermeeuw ernaast. Vooral bij vogels met zachtgrijze tinten kan de houding namelijk een zeer belangrijke rol spelen. Doordat je in achteraanzicht onder een andere hoek tegen de baarden van de veren aankijkt, zal die vogel er iets donkerder uitzien dan de vogel in profiel die er vlak naast zit. Niettegenstaande het feit dat hij zelfs dezelfde mantelkleur heeft. Tracht kleurvergelijkingen van delicate grijstinten daarom steeds onder verschillende hoeken uit te voeren.

▶ **Geelpootmeeuw *Larus michahellis* en Scandinavische Zilvermeeuw *L. a. argentatus* adult winterkleed. 24 december 2011. Oostende (W)** (Foto: Roland François)

De kleurtinten kan je bij een groep meeuwen onderling vergelijken. Naast de individuele variatie, speelt ook de belichting van de omgeving en de houding van de vogel tegenover de waarnemer een belangrijke invloed. zodat het bepalen van die tint meestal niet veel bijbrengt tot de determinatie; deze foto illustreert dat de Scandinavische Zilvermeeuw even donker is dan de Geelpootmeeuw, de Zilvermeeuw linksachter toont een blekere tint. Ook het schijnbare grootteverschil tussen de kleiner lijkende Geelpootmeeuw en de Zilvermeeuw kan een gevolg kan zijn van het gebruik van een telelens (zie aflevering 1).

Albinisme en leucisme komen vrij frequent voor. Ook hybriden kennen we van zowel grote als kleine meeuwensoorten. Gekende voorbeelden zijn Grote Burgemeester x Zilvermeeuw en Kok- x Zwartkopmeeuw. Bij Koksijde (W) verblijft al minstens 22 jaar een hybride Stormmeeuw x Kokmeeuw (zie foto's). Naast die 'afwijkingen', die wel eens voor determinatieproblemen kunnen zorgen, is er

één factor die misschien nog meer in het achterhoofd moet worden gehouden: verbleking. Meeuwen zitten langdurig op stranden en vangen zo veel zonlicht. Oude veerpartijen gaan daardoor witachtig lijken, vooral in de zomer. Heel wat geclaimde burgemeesters blijken bij controle sterk verbleekte immature Zilvermeeuwen te zijn, of zelfs Grote Mantelmeeuwen *Larus marinus*.

Bewegingen, trek en voedsel

In tegenstelling tot de echte zeevogels zijn meeuwen generalisten. Dat is de oorzaak van hun grote succes: het zijn grote vogels die meestal niet ver weg trekken. Dat maakt dat ze vroeg op de broedplaatsen zitten en zo de ideale plekken kunnen inpikken. Ze preden op heel wat kleinere soorten maar maken evenzeer gebruik van onze urbane omgeving: we produceren immers meer en grotere stortplaatsen waar ze als opruimers fungeren. Meeuwen zijn echte opportunisten. Van nature eten ze levende prooien zoals vis, maar schakelen probleemloos over op insecten, sommige op grotere prooien (zelfs levende vogels) of op aas.

Ook qua leefwereld liggen de opties open: meeuwen lopen op land, vliegen probleemloos lange afstanden of zwemmen zelfs op volle zee. Uitzonderingen die over zeer grote afstanden trekken zijn Vorkstaartmeeuw en Franklins Meeuw *Larus pipixcan*, meteen een verklaring waarom ze op reeds heel wat plaatsen als dwaalgast verschenen. De status van dwaalgast kan overigens vreemde wendingen nemen: denken we aan de Ringsnavelmeeuw *Larus delawarensis* die voor het eerst in Groot-Brittannië verscheen in 1973 en thans de meest algemene dwaalgast onder de meeuwen is geworden, met jaarlijks vele tientallen waarnemingen in Europa. De trek van meeuwen verloopt niet altijd van noord naar zuid of omgekeerd, soms ook van west naar oost, of van hoog naar laag.

We vinden meeuwen op de Zuidpool (Kelpmeeuw *Larus dominicanus*) en op de Noordpool (Ivoormeeuw), aan zee en in het binnenland, van zeeniveau tot op grote hoogte (zo broedt de Andesmeeuw *Larus serranus* tussen 4000 en 5300 meter hoogte). Een buitenbeentje is de Grijze Meeuw *Larus modestus*, die meestal broedt in kolonies in de woestijn, in gebieden waar het soms jaren niet regent. De vluchten die ze dagelijks moeten ondernemen om aan water te geraken variëren naargelang de droogte van 30 tot 100 kilometers. Overdag beschaduwden ze de eieren tegen oververhitting, enkel 's nachts wordt daadwerkelijk gebroed.

► Dwergmeeuw *Hydrocoleus minutus* eerste winter. 8 januari 2012. Nieuwpoort (W)
(Foto: Yves Baptiste)

Een typisch exemplaar in eerste winterkleed. Uitzonderlijk kunnen vogels in deze leeftijd zelfs een volledig donkere bovenvleugel vertonen.

► Hybride Stormmeeuw x Kokmeeuw *Larus canus* x *L. ridibundus* adult. Koksijde (W)
Boven: winterkleed: 3 november 2010. Onder: zomerkleed: 28 maart 2008
(Foto's: Laurent Raty)

Meeuwen overnachten vaak op zeer grote slaapplekken, die kunnen tot 40 km verwijderd liggen van de foerageerplaatsen. Het vliegen van en naar de slaapplek gebeurt doorgaans in het donker of in de schemering. Die opmerkelijke V-formaties worden wel eens foutief bestempeld als echte trek, terwijl het dus gaat om slaaptrek. Meer dan 40 meeuwensoorten zijn grondbroeders, meestal in grote tot gigantische kolonies. Maar voor nestplaatsen stellen ze doorgaans geen hoge eisen. Er wordt ook meer en meer op daken gebroed, soms zelfs in de stad (cfr. Oostende en zelfs Antwerpen). De Kleine Kokmeeuw *Larus philadelphia* uit Noord Amerika is de enige meeuw die vaak in bomen broedt. De mens geeft meeuwen doorgaans een duwtje in de rug, al dan niet bewust. Ze hebben daardoor een relatief makkelijk en succesvol leven. Denk aan de ijscrémewagentjes aan de kust waar meeuwen vliegend de hoorntjes uit de handen van toeristen pikken, een alternatieve vorm van kleptoparasitisme. Nog extremer misschien: recent onderzoek op gezenderde Kleine Mantelmeeuwen *Larus fuscus* in België maakte duidelijk dat een deel van de 22 gezenderde vogels niet zoals verwacht de zee opvlogen, maar via kanalen dagtrips maakten naar Moeskroen (H), allicht niet toevallig bij de Crocky chipsfabriek (www.inbo.be).

Soms is er meer nodig dan een onbedoeld steuntje om een soort er bovenop te helpen. De Audouins Meeuw *Larus audouinii* was enkele decennia geleden een bedreigde soort met in 1966 een wereldpopulatie van hooguit 800 tot 1000 broedparen. Gerichte beschermingsacties resulteerden in een toename naar 15.600 broedparen in 1993. Een succes waarvoor we bij sterns (zie verder) veel meer moeite moeten doen. Meeuwen zijn dan ook haast overal ter wereld te vinden. Enkel in de tropische regio's (zoals grote delen van Zuid-Oost-Azië) zijn soms nauwelijks meeuwensoorten te vinden, maar elders zijn ze niet uit het landschap weg te denken. Het zijn trouwe vogels die vaste koppels vormen, en paartjes die langer samen zijn blijken gemiddeld vroeger te broeden en kennen een hogere reproductie.

Leeftijdsbepaling

Meeuwen lenen zich er goed toe om de leeftijdsbepaling en rui te bestuderen. Toch blijft deze materie voor veel waarnemers zeer hoogdrempelig. Eens je vertrouwd bent met de verschillende kleden, wordt echter ook de determinatie gemakkelijker. Meer zelfs: bij sommige grote meeuwensoorten of ondersoorten volgt een betrouwbare determinatie vaak pas na een correcte leeftijdsbepaling. Aan de hand van de rui bij burgemeesters begeleidt Peter Adriaens ons met sprekende voorbeelden door de verschillende leeftijds categorieën (zie elders in dit nummer).

Sterns *Sternidae*

Ontstaan en indeling

Sterns vormen een zeer homogene groep, dat doet een vrij 'recent' ontstaan vermoeden. De oudste fossiele resten, die werden gevonden in Maryland VS, stammen uit het tertiair en zouden een primitieve verwant kunnen zijn geweest.

De sterns omvatten 10 genera. Van de 44 soorten behoort ca. 1/3de tot de klassieke *Sterna* sterns. Die hebben een lange, gevorkte staart, een grijs en wit verenkleed met zwarte kopkap en zwarte, rode of gele snavel en poten.

De zes soorten grotere sterns, waaronder Grote Stern *S. sandvicensis* en Bengaalse Stern *S. bengalensis*, broeden in compacte en extreem dicht bevolkte kolonies en hun jongen troepen samen in grote crèches. Drie soorten met donkere bovendelen, die vroeger tot *Sterna* werden gerekend, vormen nu een apart genus *Onychoprion*: waaronder de Brilstern *O. anaethetus* en Bonte Stern *O. fuscata*.

De noddy's vormen een groep van 5 tot 7 soorten die worden opgedeeld in drie genera: de donkere *Anous* soorten, de Blauwe Noddy *Procelsterna cerulea* en de Witte Stern *Gygis alba*, die verder uniek is door geen nest te bouwen en zijn ene ei op de vork van een tak legt. Vier soorten kregen een genus op zich: de Reuzenstern *Hydroprogne caspia*, de Lachstern *Gelochelidon nilotica*, de Zuid-Amerikaanse soorten Large-billed Tern *Phaetusa simplex* en de Incastern *Larosterna inca*. De laatste broedt in holen of in diepe nissen in rotsen.

Eigenschappen en kenmerken

De morfologie van sterns verschilt van die van meeuwen. Sterns zijn kleiner met een meer gestroomlijnd lichaam, kortere poten (dus vaak een horizontale houding), een korte nek, verhoudingsgewijs langere en smallere vleugels en een puntige dolksnavel. Sterns hebben een gevorkte staart; bij de meeste soorten is die vork duidelijk tot zeer diep. Enkele soorten, zoals de moerassterns en de noddy's, hebben een ondiep gevorkte staart. De tenen zijn wel voorzien van zwemvliezen maar zwemmen gebeurt veel minder frequent dan bij meeuwen.

De meeste sterns hebben een wit en grijs verenkleed met in zomerkleed vaak opvallend gekleurde poten en snavel. Uitzonderingen met meer uitgebreide zwarte veerpartijen zijn de moerassterns *Chlidonias*, de meeste noddy's en de *Onychoprion* soorten waaronder de Brilstern en de Bonte Stern. De witachtige kleuren zien we wel vaker bij visetende vogelsoorten. Opvallend: de Bonte Stern is één van de weinige soorten die niet naar vis duikt, maar voedsel met de snavel uit het water pikt, enigszins vergelijkbaar met de moerassterns.

Bonte Stern is overigens veel minder 'waterproof' dan zijn familiegenoten. Van juveniele Bonte Sterns, die zelfs zwarte onderdelen hebben, is bekend dat ze weinig drijfvermogen hebben: het verenpak

► Dougalls Stern *Sterna dougallii* adult zomerkleed (vierde vogel van links) met Visdieven *S. hirundo* en één Grote Stern *S. sandvicensis* (derde van links). 24 juni 2013. Heist (W) (Foto: Hilbran Verstraete)

Tot in de zomer zijn adulte Dougalls Sterns er makkelijk uit te pikken vanwege hun witte uiterlijk, vaak met rozige tint op de onderdelen. De Dougalls Stern is een soort die het als broedvogel zeer moeilijk heeft in West-Europa. Elders zijn de populaties groter en stabiel. Merk op dat de Grote Stern vroeger aan de rui naar winterkleed is begonnen dan de andere soorten.

▶ Visdieven *Sterna hirundo*, Dwergstern *Sternula albifrons*, Witwangsterns *Chlidonias hybridus* en Witvleugelsterns *C. leucopterus*. 21 mei 2009. Lesbos (Foto: Raymond De Smet)
Gemengde groepen sterns lenen er zich bijzonder goed toe om ervaring op te doen met determinatie.

wordt snel doornat. Aangezien deze soort de eerste jaren vermoedelijk voortdurend op zee doorbrengt, is nog niet helemaal duidelijk hoe juveniele vogels het klaarspelen om al die tijd op zee te overleven. Ook andere sterns zwemmen veel minder frequent dan meeuwen; dat gebeurt vooral in functie van een wasbeurt.

Albinisme wordt slechts zelden vastgesteld, mogelijk omdat het op enige afstand al moeilijk te merken is. Leucisme is vooral bekend van de donkere Bonte Stern en de Zwarte Noddy *Anous minutus*, mogelijk omdat het bij die soorten wel sterker opvalt.

Bewegingen, trek en voedsel

Sterns verschillen niet alleen in uitzicht van meeuwen, ook de keuze van nestplaats, het dieet en de foerageergewoonten zijn anders; het zijn specialisten. Daardoor hebben sterns het niet echt voor de wind. Veel soorten hebben een beperkt verspreidingsgebied en soorten die een wereldwijde verspreiding kennen zoals de Lachstern *Gelochelidon nilotica*, die enkel in Antarctica ontbreekt, zijn nergens algemeen.

Dat wordt in de hand gewerkt door een combinatie van factoren en de mens speelt hierin een zeer belangrijke rol. We zijn verantwoordelijk voor een groot aantal rechtstreekse bedreigingen, zoals visschaarste door overbevissing, vervuiling, verstoring van broedkolonies of druk door kusttoerisme, verlies en degradatie van habitat door bv. intensieve begrazing. Maar ook onrechtstreeks wegen we zwaar door op de overlevingskansen van sterns: de verspreiding van ratten en vooral katten zorgen voor enorme predatiedruk in sternkolonies. In sommige gevallen hebben sterns die bedreiging afgewend door te gaan broeden tegen steile kliffen, in bomen of op kleine geïsoleerde eilanden. Voor de meeste soorten is er echter geen alternatief.

Een andere onrechtstreekse bedreiging is de toename van grote meeuwen, die veel voedsel vinden in urbaan gebied en daar meer en meer gaan broeden. Grote meeuwen zijn rechtstreekse predatoren van eieren en jongen van sterns. Kleine meeuwen kunnen dan weer net de omgekeerde, positieve invloed hebben, zo vestigen Grote Sterns zich vaak pas wanneer er ook reeds een Kokmeeuwenkolonie aanwezig is.

De noordelijk broedende soorten overwinteren meestal erg zuidelijk en zijn de meest uitgesproken trekkers uit de familie. De Noordse Stern staat daarin bekend als absolute recordhouder (zie kadertekst). Het is het beste voorbeeld van de recente inzichten over de limieten van vogeltrek: enkel de beperkte oppervlakte van de aarde zorgt er voor dat ze niet nog veel verder trekken.

Met elk ca 3000 broedparen zijn de Elfenstern *Sternula nereis* en de Kerguelenstern *Sterna virgata* bij de zeldzaamste uit de familie. Slechts 11 van de 44 sternsoorten broeden in het binnenland, daaronder uiteraard de drie moerassterns maar ook Visdief en Dwergstern *Sternula albifrons*. Visdieven blijken vooral gebruik te maken van het centrale gedeelte van de stroomzone van grotere rivieren. Ook bij ons blijkt dat te kloppen, we zien dat langs de Maas en de Schelde. De met uitsterven bedreigde Chinese Kuifstern *Sterna bernsteini* werd sinds 1937 niet meer gezien, maar recent waren er meerdere gedocumenteerde waarnemingen en ontdekte men zelfs de broedplaatsen in de Matsu-archipel en op de Wuzhishan eilanden, ten oosten van het Chinese vasteland. Van enkele vooral tropische soorten is het overwinteringsgebied niet of nauwelijks gekend. Er wordt in toenemende mate onderzoek gedaan met behulp van satellietzenders, wat op korte termijn nog heel wat onduidelijkheden zal wegnemen.

Recordhouder lange-afstandstrekken nog straffer dan gedacht

De Noordse Stern *Sterna paradisaea* staat niet alleen bekend om zijn agressieve gedrag in het territorium, hij is in de eerste plaats recordhouder lange afstandstrekker met glans. Er bestaan wel wat studies over de trek van Noordse Sterns. Een recente studie op de Groenlandse broedvogels (Egevang *et al.* 2010) bracht de afstanden en routes in beeld die door deze vogels buiten het broedseizoen werden afgelegd. Dat kwam op gemiddeld 70.000 km per vogel per jaar!

Voor een recente Nederlandse studie (Fijn *et al.* 2013) herhaalde men ongeveer dezelfde oefening. Zeven vogels werden uitgerust met een geolocator. De resultaten waren onthutsend. Niet alleen trokken de vogels iets oostelijker naar de Wedell Zee; tijdens hun overwintering legden ze ook nog eens gigantische afstanden af langs het Antarctische pakij, ten zuiden van Australië door tot aan Nieuw-Zeeland. De Nederlandse Noordse Sterns vlogen tussen het verlaten van de kolonie en de terugkomst in de kolonies eind april elk gemiddeld zo'n slordige 90.000 km bijeen. Gemiddeld 20.000 km meer dus dan de afstanden van hun Groenlandse soortgenoten.

Tijdens de najaarstrek verplaatsten de Nederlandse Noordse Sterns zich gemiddeld met 94 km/dag. Tijdens hun winterverblijf op de Zuidpool gebeurden de verplaatsingen tegen ca. 16 km/dag. De terugtrek naar het broedgebied gebeurt zoals bij veel soorten aanzienlijk meer gehaast, nl. tegen een gemiddeld tempo van 120 km/dag. Eind april waren alle vogels met geolocators weer terug in het broedgebied, werden ze terug gevangen, en konden de gegevens worden uitgelezen.

➤ Noordse Stern *Sterna paradisaea* zomerkleed. 30 juni 2009. IJsland (Foto: Edgard Verhasselt)

Rui en verenkleeden

De rui

De ruicyclus van sterns, en vooral de handpenrui, zit zeer ingewikkeld in elkaar. Bovendien vertonen niet alle vogels, zelfs niet binnen dezelfde soort en leeftijdscategorie hetzelfde rui patroon. Daarom is het niet eenvoudig om de lichaamsrui globaal te beschrijven. De broedconditie is bepalend en het uiterlijk van een individu wordt hormonaal beïnvloed. Verenkleeden kunnen daardoor niet altijd worden ingepast in afgelijnde leeftijdscategorieën. Een vogel uit de ene leeftijdscategorie vertoont vaak kenmerken van wat vroeger beschreven werd als typisch voor een andere leeftijd. Dit komt eveneens aan bod in het meeuwenverhaal van Peter Adriaens. Wie dacht dat sterns de gemakkelijke brok theorie zou vormen komt dus bedrogen uit.

Omgaan met "cyclus"

Het gebruik van het woord cyclus in verband met de leeftijdscategorieën enerzijds, en de rui anderzijds, kan voor verwarring zorgen.

We zijn gewoon om te spreken over een rui proces (zoals de partiële rui naar het adulte zomerkleed of de partiële rui naar eerste winterkleed). De benaming van het rui proces is dan gemakkelijk te koppelen aan die van de leeftijdscategorie (hier resp. adult zomerkleed en het eerste winterkleed). Die gewoonte schuiven we in deze episode volledig opzij.

We catalogeren kleden van meeuwen in cycli, maar die mag je niet koppelen aan actieve rui. In de tweede aflevering maakten we immers al duidelijk dat een cyclus verschillende rui processen omvat, die zich bij de meeste soorten uitstrekken over één jaar. Een grote meeuw of een stern in zijn tweede cyclus, hoeft dus niet noodzakelijk in actieve rui te zijn.

De Visdief stapsgewijs

Adulten

Visdieven beginnen de kopruï van het zomerkleed naar het winterkleed rond eind juli. Vogels die later beginnen zijn mogelijk immature vogels met een adult verenkleed. Grote Sterns ruien aanzienlijk vroeger; de eerste witte voorhoofsveertjes duiken vaak al op begin juni, wanneer ze nog volop broeden. Daarmee is hij de vroegste *Sterna*-soort die bij ons aan de rui naar het winterkleed begint. Wanneer de najaarstrek begint, in de loop van september-oktober, vertonen Visdieven een volledige winterkop, met wit voorhoofd en teugel. Ook Zwarte Sterns en Witvleugelsterns beginnen vroeger met de rui; meestal reeds tijdens het voederen van de jongen. Bij die soorten is de rui ook veel makkelijker waarneembaar omwille van het contrast met de zwarte zomerveren: eind juli vertonen ze al een gevlekt lichaam met spierwit gezicht.

Samen met de voorhoofsveren worden de middelste staartpenen vervangen (de staart wordt doorgaans nog voor het vertrek helemaal vernieuwd). Snel daarna volgt de rui van dek- en lichaamsveren (juli-augustus). Verschillende soorten krijgen daarmee een donkere vleugelboeg. Lachsterns ruien de zwarte kopkap doorgaans later, in de tweede helft van augustus. Adulte Noordse Sterns zitten zelfs nog tot eind september grotendeels in zomerkleed.

Bij de meeste Visdieven valt de eerste binnenste handpen in de loop van juli uit. Pas wanneer de nieuwe groeiende handpen 2/3de van de volledige lengte heeft bereikt, wordt de volgende afgeworpen. Rond half juli wordt doorgaans ook gestart met de rui van de buitenste armpennen. Maar sommige individuen beginnen de handpenrui zelfs niet voor eind augustus.

Wanneer de binnenste zeven tot negen handpennen zijn vernieuwd (we zitten dan doorgaans al in december of januari), wordt gestart met een nieuwe ruigolf vanaf de binnenste handpen. De eerder lopende ruigolf gaat gewoon door richting buitenste handpennen. Je kan dus stellen dat de binnenste handpennen nooit ouder zijn dan zes maanden. Op het moment dat ze die binnenste handpennen in het wintergebied een tweede ronde geven, worden ook de buitenste armpennen meestal voor een tweede keer vernieuwd. De binnenste handpennen worden dus minstens tweemaal per jaar vervangen, de buitenste slechts éénmaal.

Rond januari-februari is het ruiproces naar het adulte winterkleed voltooid, maar die overlapt nog met de volgende fase, die naar het adulte zomerkleed. Beide processen behoren uiteraard nog tot dezelfde rui-cyclus. De rui naar zomerkleed start in februari-maart, ten laatste half april, dus nog voor de voorjaarstrek van start gaat. Wanneer de vogel in het broedgebied arriveert, is hij volledig in zomerkleed.

Juveniel

De meeste sterns ondergaan een complete post-juvenile rui. Die volledige rui naar het eerste winterkleed vindt bij de meeste soorten hoofdzakelijk plaats in het overwinteringsgebied en kan uitlopen tot in de zomer of het najaar van het tweede kalenderjaar. Juvenile Dwer-, Dougalls en Grote Sterns ruien vroeger, en kunnen al tijdens de najaarstrek (in het eerste kalenderjaar dus) uitgebreid ruien, met inbegrip van enkele binnenste handpennen zelfs. Let wel: de bruine mantel van een juveniele Visdief krijgt de koud grijze kleur door sleet en verbleking, niet door rui. Bij een minderheid worden soms enkele juveniele buitenste handpennen en armpennen behouden.

Rui naar eerste zomerkleed

Eveneens ondergaan de meeste sternsoorten een rui naar eerste zomerkleed. Die omvat niet alleen kop- en lichaamsveren maar ook staartpennen en (opnieuw) de binnenste handpennen. De buitenste handpennen worden niet vervangen, de enkele eerste wintervogels die juveniele hand- of armpennen behielden, behouden die dus ook na deze rui.

Soorten met relatief korte vleugels, zoals Dwergstern, Zwarte Stern *Chlidonias niger* en Dougalls Stern kunnen zelfs tot tweemaal toe hun binnenste handpennen vervangen net na hun eerste winter. In totaal zullen die hun binnenste handpennen dus tot vier keer in één ruicyclus vervangen, waarmee zij een grote uitzondering vormen onder de vogels. Daarmee is ook meteen duidelijk waarom het contrast tussen generaties handpennen zo opvallend kan zijn: de buitenste worden doorgaans slechts éénmaal vernieuwd. Meestal merken wij daar weinig van bij eerste zomervogels, want die keren het eerste jaar niet terug. Nu en dan zakt er wel eens eentje af tot in het broedgebied. Meer daarover onder de volgende paragraaf.

Rui naar tweede zomerkleed

Bij ongeveer 20% van de derde kalenderjaars vogels omvat de rui alle veren met uitzondering van de buitenste armpennen en de buitenste handpennen. Deze vogels vervangen hun binnenste handpennen dus drie keer per jaar. Meestal zijn dat de vijf binnenste maar het aantal kan individueel variëren van jaar tot jaar (Ward et al. 2004). Dat is ook het geval bij vrijwel alle adulte Dwergsterns, veel adulte Dougalls Sterns, sommige Grote Sterns en sommige Zwarte Sterns. De meeste vogels krijgen een zomerkop van het adulte type.

Belangrijke achtergrondinformatie : de omvang en timing van de rui bij sterns is meer gerelateerd aan de hormonale huishouding en de broedconditie dan aan de leeftijd.

Verenkleden van Visdief

Allereerst een belangrijke aanwijzing: koppel de aanwezigheid van verschillende generaties (hand)pennen niet noodzakelijk aan actieve rui. Sterns onderbreken de rui voor de trek. Het verschil in handpennen van verschillende generaties ligt niet in het patroon of de kleur van de veer, maar in de versheid of de sleet. Een gave pen is bedekt met een zacht poederachtige maar glanzende, zilvergrijze laag. Die laag slijt vrij snel af en de ware kleur van de veer wordt zichtbaar. Naarmate sleet vordert wordt de pen donkerder bruin en het contrast met de binnenste handpennen (die dus het vaakst

Immature Visdief *Sterna hirundo*. 8 juni 2012. Haringvliet, Zuid-Holland (NI) (Foto: Peter Adriaens)

Bij vogels als deze is het onmogelijk om met zekerheid vast te stellen of het om een eerste of een tweede zomer gaat.

Witvleugelstern *Chlidonias leucopterus* immatuur. 12 mei 2011. Lesbos (Griekenland) (Foto: Raymond De Smet)
Gezien het goed ontwikkelde zomerkleed wellicht een tweede zomervogel.

worden vervangen) neemt toe. Omdat binnenste handpennen vaker geruid worden dan de buitenste, zijn de laatste altijd donkerder.

Sommige veldgidsen geven standaardnormen om leeftijden van sterns te bepalen. Het eerste zomerkleed, vroeger 'portlandica' genaamd, bleek goed herkenbaar maar White & Kehoe (2001) stelden nog eens duidelijk dat er voor leeftijdsbepaling van sterns geen vaste criteria bestaan. Dat was al wel langer gekend, maar deze auteurs zetten die gefragmenteerde kennis om in een beter verteerbaar geheel.

Hieronder nemen we weer de Visdief als voorbeeld om het verloop van verenkleden te illustreren. Nu en dan maken we een zijspgong naar een andere soort.

Juveniel

Dit is het eerste echte verenkleed, dat wordt uiteraard op de nestplaats verkregen. Bij de ene soort is het al wat bruiner dan bij de andere. Bij Visdieven zien we zelfs redelijk wat individuele variatie. In grote lijnen is het een weerspiegeling van het adulte winterkleed, maar onder goede omstandigheden zien we geschubde bovendelen en vaak een donkere vleugelboeg, donkere armpennen en een kortere staart met meestal enige (sub)terminale donkere tekening. Dit is het enige kleed waarin de Visdief een uniforme set handpennen vertoont. Dat kan ook niet anders: juveniele veren groeien tegelijk, niet gefaseerd. De bruine tinten van het verenkleed van de Visdief verdwijnen echter snel. Al in augustus wordt de mantel door sleet grijs. Juveniele Visdieven lijken dan veel sterker op juveniele Noordse Sterns. Gebruik daarom bijkomende kenmerken zoals de bouw, de snavelkleur en de kleur van de armpennen.

Eerste zomerkleed

De jongen blijven het tweede kalenderjaar doorgaans in het overwinteringsgebied maar nu en dan verschijnt er een in het broedgebied. White & Kehoe zagen slechts 0,6% van de bestudeerde vogels in hun tweede kalenderjaar (eerste zomerkleed dus) arriveren in de kolonie in Seaforth (GB).

Een Visdief die in het voorjaar of de vroege zomer in volledig winterkleed zit, is vrijwel zeker immatuur. Heeft hij dan nog juveniele buitenste hand- of armpennen, kan je zeker zijn dat het om een eerste zomervogel (dus tweede kalenderjaars) gaat. In de studie van White & Kehoe echter, was dat laatste bij slechts twee van de negen bewe-

zen eerste zomers het geval. De anderen exemplaren waren bijgevolg niet meer te onderscheiden van tweede zomers. De snavel is niet altijd helemaal zwart en de kopkap niet altijd volledig van het winterkleed-type. Hiermee voldoen eerste wintervogels vaak aan het beeld dat standaard wordt opgehangen aan tweede zomerkleed. Een volledige adulte zomerkop wordt echter niet aangetroffen bij eerste zomers.

Tweede zomerkleed

In het voorjaar van hun derde kalenderjaar komen de meeste visdieven wél naar het broedgebied terug. Dat is het geval voor 63% van de 1001 door White & Kehoe bestudeerde vogels waarvan ze de leeftijd kenden a.h.v. ringgegevens. Ook andere studies bevestigen dat. Eerste zomers kunnen al geslachtsrijp zijn en broeden, maar meestal verkennen zij de broedplaatsen voor het volgende jaar (Becker *et al.* 2001).

De herkenning van het tweede zomerkleed is een ander paar mouwen. Slechts enkele daarvan behouden de zwart-witte winterkop-tekening met wit voorhoofd. De rest krijgt een kop van het adult zomerkleed-type. Dat werd al beschreven door Stresemann & Stresemann (1966), maar vaak wordt het foute beeld voorgehouden dat tweede zomers veel gelijkenissen vertonen met 'portlandica'. Dat klopt maar gedeeltelijk, slechts een minderheid, ca. 1/3de van de tweede zomers, is identiek aan adulten.

De overige tweede zomers zien er precies uit als eerste zomers en zijn daarvan niet te onderscheiden, tenzij die eerste zomer nog de uitzonderlijke juveniele hand- of armpennen heeft behouden. En gezien het beperkte aantal eerste zomers dat hier opduikt, is de kans dat een vogel met volledige winterkop-tekening een tweede zomer is, nog steeds veel groter.

Beide types vertonen vaak minder contrast in de handpennen dan adulten, omdat ze meer tijd kunnen nemen voor het voltooiën van de rui van de buitenste handpennen. Die zijn dan vervangen wanneer de binnenste handpennen voor een tweede of zelfs derde keer worden vernieuwd. Bij tweede zomers zit er daardoor vaak slechts twee maanden verschil op die generaties, bij adulte meestal vier maanden (Ward 2002). Daarnaast ruïen tweede zomervogels gemiddeld een groter aantal handpennen voor een tweede maal dan adulten. Door die langer uitlopende rui arriveren de meeste tweede zomers ook later in het broedgebied dan de adulten. White & Kehoe vermelden gemiddeld drie tot vier weken later. Alles verschuift daardoor en ook de rui naar het winterkleed (die aanvangt in de zomer) start bij de meeste vogels niet voor eind augustus, aanzienlijk later dan bij adulte vogels.

Adult zomerkleed

Het meest aangewezen venkleed om je basiskennis aan op te hangen. Sterns tonen zich vaak gemakkelijker in het voorjaar en zitten dan honkvast op of bij de broedkolonie. Ze vliegen vaak rondjes en laten zich baltsend van alle kanten bekijken. Tegen de tijd dat sterns in de broedgebieden arriveren, zijn ze volledig in zomerkleed. Het adult zomerkleed wordt gemiddeld het langst gedragen: voor veel soorten van het eind van de winter tot in de late zomer of het vroege najaar, maar die timing varieert aanzienlijk. De bespreking van het eerste en tweede zomerkleed zadelt ons op met een probleem: doordat een minderheid van de tweede zomers er als een adult kan uitzien, is een adulte vogel in zomerkleed nooit met zekerheid als dusdanig te bepalen in het veld. Bij meeuwen is dat wel het geval. Misschien wel de meest ontvullende bevinding van deze aflevering, want dit zien we zelden bij vogels.

Een schijnbare adult met een donkere snavel is met hoge waarschijnlijkheid een immature vogel. Maar in het veld zullen we niet verder komen dan de bewering dat hij derde KJ of ouder is. Dat geldt ook voor een adult zomer met witte voorhoofdvlakjes voor de maand juli (slechts 1% van de bewezen adulte vogels vertoont dit), of een volledige adult zomerkleed zonder spoor van beginnende rui in augustus.

Er bestaat dus enorm veel variatie aangezien de rui hormonaal wordt beïnvloed. Leeftijdsoepaling van immature Visdieven in het veld is daarom niet aangeraden en slechts uitzonderlijk mogelijk. Ook niet op basis van rui patronen want de rui varieert individueel, maar binnen het individu ook van jaar. Nieuwe informatie uit voortdurend onderzoek is te verwachten, er zijn overigens al aanwijzingen dat ook de timing van de rui van de Noord-Europese Visdieven verschuift.

Veiligheidshalve gebruik je bij Visdief in West-Europa volgende leeftijdscategorieën:

- Juveniel (het enige kleed dat met zekerheid te bepalen is)
- Eerste zomer (enkel indien winterkleed met juv. binnenste arm- of buitenste handpennen)
- Immatuur (ad. type zomerkleed met sporen van winterkleed vroeger dan juli of winterkleed in april-juni)
- Tweede zomer-type (indien ad. type met laat zomerkleed en minder dan vier oude handpennen)
- Adult type

De respectievelijke **winterkleden** lijken uiteraard nog veel sterker op elkaar, logisch, we weten nl. dat het eerste en soms het tweede zomerkleed meer op een winterkleed lijkt dan op een zomerkleed.

Soorten herkennen

De soortbepaling is voor de meeste soorten sterns gemakkelijker dan de leeftijdsbepaling. In tegenstelling tot het meeuwenverhaal is de soortherkenning nooit afhankelijk van de leeftijdsbepaling. De meeste courante veldgidsen geven goede informatie over de herkenning van sterns in het veld. Onze West-Europese sterns zijn met een redelijk gemak te determineren. Het moeilijkst te herkennen duo is met voorsprong Visdief en Noordse Stern. Naast de subtiele venkleedkenmerken bij adulten én onvolwassen vogels, verschillen die twee soorten aardig in hun ruistrategie. De naam 'ViNo', die gebruikt wordt om een ongedetermineerde Visdief of Noordse Stern aan te duiden, zal niettemin dagelijks zijn vaste ruimte opeisen in het notaboekje van de ervaren en kritische zeetrekter.

Dankwoord

Peter Adriaens wil ik hartelijk danken voor zijn grondige commentaren op de draft van deze aflevering, en voor het aanreiken van recente literatuur. De kernredactie wens ik te danken voor de nuttige aanvullingen.

Referenties

- Adriaens P. 2013. Burgemeesters op leeftijd. *Natuur.oriolus* 79(3): 98-105
- Becker P.H. & J. Gonzalez-Solis 2001. *Population dynamics, recruitment, individual quality and reproductive strategies in Common Terns *Sterna hirundo* marked with transponders*. *Ardea* 89: 241-252
- del Hoyo J., A. Elliot & D.A. Christie eds. 1996. *Handbook of the Birds of the World. Vol 3: Hoatzin to Auks*. Lynx Edicions, Barcelona.
- Egevang C., I.J. Stenhouse, R.A. Phillips, A. Petersen, J.W. Fox & J.R.D. Silk 2010. *Tracking of Arctic terns *Sterna paradisaea* reveals longest animal migration*. *PNAS* 107: 2078-2081
- Fijn R.C., D. Hiemstra, R.A. Phillips & J. van der Winden 2013. *Arctic Terns *Sterna paradisaea* from The Netherlands migrate record distances across three oceans to Wilkes Land, East Antarctica*. *Ardea* 101: 3-12
- Grant P. 1986. *Gulls, a Guide to identification*. 2nd edition. T & AD Poyser, Calton.
- Olsen K.M. 1997. *Skuas and Jaegers. A Guide to the Skuas and Jaegers of the World*. Pica Press, Sussex.
- Olsen K.M. 2003. *Gulls of Europe, Asia and North America*. Christopher Helm, London.
- Olsen K.M. & H. Larsson 1994. *Sterns van Europa en Noord-Amerika*. Ger Meesters, Haarlem.
- Stresemann, E. & V. Stresemann 1966. *Die Mauser der Vögel*. *Journal für Ornithologie* 107
- Ward R. M. 2002. *Ageing and moult in Common Terns*. *British Birds* 95: 313-316
- Voelker G. 1996. *The Molt Cycle of the Arctic Tern, with Comments on Aging Criteria*. *J. Field Ornithol.* 68(3): 400-412.
- Ward R. M., E. Wood & G. Myers 2004. *Some observations on the occurrence of three generations of primaries in Common Terns *Sterna hirundo**. *Ring. & Migr.* 22: 63-64
- White S. J., & C.V. Kehoe 2001. *Difficulties in determining the age of Common Terns in the field*. *Brit. Birds* 94: 268-277

Gerald Driessens (gerald.driessens@natuurpunt.be)

Belangrijke data:

Datum	Evenement
05 oktober 2013	Eurobirdwatch en Simultaantrektelling (1)
20 oktober 2013	Simultaantrektelling (2)
23 november 2013	Contactdag Steenuilenwerkgroep (programma: zie p. 86 in dit nummer)
22 februari 2014	Belgische Vogeldag (Drie Eikencampus U.A.- Wilrijk)